

Asemblea xeral

Ferramentas para a integración, a cooperación e a experimentación afectivo-social a través do teatro

REVISTA GALEGA
DE EDUCACIÓN
PUBLICACIÓN DE NOVA ESCOLA GALEGA

ISSN: 1132-8932

Páx. 46-50

David Canoura López

Profesor de música

IES de Melide

davidcanoura@edu.xunta.es

Donas e cabaleiros, nenas e nenos, o espectáculo vai comezar.

Faise a escuridade máis absoluta e ábrese o pano, e a maxia do teatro comeza a facer o seu efecto. É xusto neste momento cando *Asemblea xeral* cobra vida.

Flotando no aire, envoltos nunha atmosfera onírica e arroupados por unha música exótica, xorden da nada once ollos flotantes e dúas caras vermellas. E despois, formas multicolores van conformando un fondo fluorescente sobre o que danzan siluetas de animais selváticos, brillantes e de cores rechamantes.

Desde este momento e ata que o pano cae, a ilusión e a emoción do teatro queda contida entre público e actores, esperando o desenlace da acción.

Asemblea xeral é un espectáculo de monicreques de teatro negro, que nace como proxecto dunha clase de Artes escénicas entre alumnado de 14 e 15 anos en 4º de ESO, pero que rapidamente se vai convertendo nun proxecto de centro, acabando por implicar máis de cen persoas de diferentes idades, entre profesorado e alumnado de cur-

sos e habilidades diferentes, logrando integrar nun só proxecto aptitudes, destrezas, capacidades, contidos e intereses moi diversos.

Falo de profesorado e alumnado en xeral, pero desde este momento referireime a ambos como o equipo de *Asemblea xeral*, e o presente artigo pretende reflectir as conclusións das súas experiencias.

Asemblea xeral é a obra que Lauro Olmo escribiu nos anos 60 mostrando a hipocrísia e a falta de valores da sociedade tardo-franquista que lle tocou vivir, baseándose nunha fábula de Lafontaine que facía o propio sobre a sociedade francesa baixo o reinado de Luís XIV. Tantos anos despois podemos seguir facendo a mesma lectura social, en temas como a xustiza, a igualdade, a honestidade... ofrecéndolle ao espectador unha dose de realidade, unha crítica aberta e sincera sobre as diferenzas de criterio entre as distintas clases sociais, ou diferentes xustizas, ou as distintas lecturas que a sociedade fai da realidade en función dos seus intereses. Trescentos anos despois de Lafontaine, a temática non pode ser máis moderna. Ironicamente, a asemblea xeral deixa de selo para converterse na asemblea duns poucos.

O INICIO. EXPERIMENTAR E APRENDER

Aprendizaxe e experimentación teñen que ir necesariamente da

man. Para entender unha emoción hai que sentila, para cooperar hai que sentar a falar, e para comprender o que son as artes escénicas hai que subirse a un escenario e bailar, cantar, recitar, falar... e sentir o agrimo do aplauso e a resposta do público. Recordo o primeiro día de clase en Artes escénicas, catorce caras curiosas explicaban que pretendían aprender aquel ano, algunhas querían subir a un escenario, outras vencer a timidez, aprender a falar en público, coñecer que era aquilo das artes escénicas ou gañar confianza en si mesmas e autoafirmarse como individuos (ou iso foi o que eu fun entendendo, aínda que fose verbalizado doutra maneira). En esencia, tiña nas miñas mans un grupo de persoas dispostas a medrar, a coñecerse e a experimentar.

Decidimos non escribir nós mesmas o texto senón escoller e adaptar algún que cadrase coa nosa idea de facer unha representación de teatro negro e que dese cabida ademais a todas as que eramos e aos diferentes roles que cadaquén quería desenvolver. A partir de aquí houbo que poñer a andar o proxecto. Buscar colaboradoras, presentar a idea e propoñer solucións. O que si que estaba claro era que tería que ser algo asembleario, no que toda a que quixese puidese ofrecer ideas e opinións. O texto de Lauro Olmo víñanos ao pelo para tratar esta cuestión.

Nunha primeira xuntanza aberta a todo o centro, conseguimos reunir un bo número de interesadas e demos en organizar e repartir o traballo, dividíndonos en seccións que o profesorado apoiaría orientando as diferentes tarefas de cada unha delas, e nas que, ademais, se integraría algún representante do alumnado de Artes Escénicas en calidade de supervisor, para poder ter sempre contacto entre a escena e as diferentes fases da produción.

De xuntanzas periódicas xurdían as ideas para dar solución ás necesidades técnicas do espectáculo, os deseños, as propostas de materiais, as datas de realización de cada elemento, e dábase información de como evolucionaban os traballos, cales eran os problemas que debían ser corrixiados ou cales as necesidades que as actrices e actores ían demandando. Distribuíanse tarefas e responsabilidades e coordinábanse seccións que traballaban simultánea pero independentemente.

A ORGANIZACIÓN DO TRABALLO

O teatro de luz negra crea a ilusión de personaxes e obxectos flotando na nada, e para conseguir tal efecto é preciso dispoñer dunha caixa negra (que non é máis que conseguir un fondo e laterais negros) e de escuridade absoluta, amais de lámpadas de luz negra e pintura fluorescente.

Unha primeira sección do equipo de *Asemblea xeral* quedou conformada por un grupo de Tecnoloxía de 2º de ESO que se encargaría de construír unha estrutura en madeira para o teatriño de monicreques de entre 7 e 9 metros, tendo que ser portátil e desmontable.

Unha segunda sección sería a da FP Básica de madeira, e encargaríase do tapizado e rematado de toda esa estrutura e, de ser necesario, dar solución a un fon-

do negro de 3 metros de altura por 9 de lonxitude.

Da instalación eléctrica para lámpadas de luz negra portátiles deu conta un equipo formado por Tecnoloxía de 4º de ESO.

E para o deseño e construción de monicreques, unha cuarta sección composta por integrantes de Educación Plástica de 4º de ESO e de Debuxo Artístico de 2º de Bacharelato.

Por último, a sección de Artes escénicas de 4º de ESO sería a encargada de adaptar e actualizar o texto, levar a escena a obra, sonorizar e ambientar o espectáculo desde a entrada mesma do público, editar e deseñar programas de man, carteleira e, en definitiva, xestionar toda a infraestrutura da montaxe, para o que se distribuíron e organizaron novamente tarefas entre toda a sección.

Ademais de todo isto foi preciso o apoio documental e bibliográfico da Biblioteca do centro, do Equipo de dinamización lingüística a través da súa aula de teatro *Teiroa*, da Secretaría do centro para a xestión económica da montaxe e da Vicedirección para a organización e coordinación coas actividades do centro, así como para as relacións con entidades colaboradoras como o Concello ou as relacións cos centros educativos da comarca. Contamos tamén con auxiliar de conversa para a comunidade xorda e outras colaboradoras que, non formando parte de ningunha sección, ían ofrecendo o seu traballo ou ideas alí onde crían que eran útiles.

DA INTEGRACIÓN

Falar de integración ou de inclusión reviste matices diferentes desde o punto de vista da teoría pedagóxica, en base a como, desde a diversidade do alumnado, se postula a pertenza ou participación no sistema educativo ou como este interacciona con el. Porén, neste artigo em-

prégase o termo *integración* facendo referencia ao seu significado semántico, como suma de partes diferentes que constitúen un todo, e no que cada parte é importante *per se*, e ademais é indispensable e irrenunciábel para o todo, sen ter en conta a diferenciación que a teoría pedagóxica fai entre o que deu en chamarse *modelo de integración* fronte ao *modelo de inclusión*.

Pois ben, *Asemblea xeral* é o todo que nos permite integrar aptitudes, intereses, capacidades, gustos, ideas, coñecementos, experiencias... diferentes e necesarias, sen cuestionamentos cualitativos entre cales son as mellores e cales as peores. É máis, todos os caracteres diferenciais son precisos para o proxecto, posto que son un reflexo da sociedade, de xeito que tomar consciencia desta diversidade e asumila como algo cotián e inherente ao ser humano, é parte dos obxectivos de *Asemblea xeral*.

O proxecto permite deste xeito falar de integración en catro aspectos diferentes.

Por un lado, a integración de individualidades. *Asemblea xeral* permitiu que cadaquén desenvolvese un papel diferente en función das súas aptitudes, capacidades, intereses, gustos ou

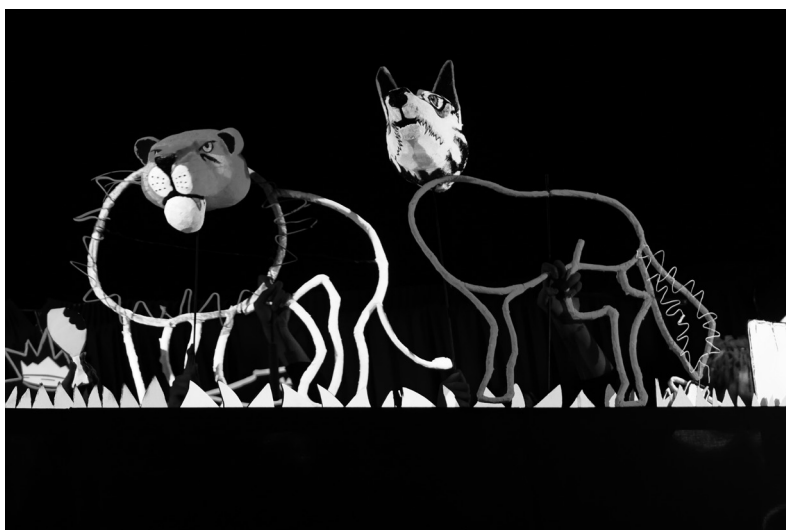
experiencias, de maneira que se visibiliza, como parte da normalidade, a diversidade de facer cousas distintas, mesmo de ser diferentes. Todo ten cabida dentro dun proxecto destas características, quen quere saír a escena e quen quere quedar na sombra, quen ten capacidades máis creativas fronte a quen as ten máis organizativas, tecnolóxicas, expresivas ou manipulativas, por exemplo. Crear diferentes seccións con asignación de tarefas diferenciadas permite esta organización. Pero ademais, o teatro en si mesmo é unha ferramenta dunha grande potencialidade para integrar a diversidade das aulas, que non é menor que a da sociedade en si.

Nun segundo lugar, poderíase falar de integración de contidos. Unha das barreiras máis difícil de romper nas aulas hoxe en día por parte do profesorado é a dos currículos de cada materia cando traballamos por proxectos. De aí a formación de cada unha das seccións dentro de *Asemblea xeral*. Que da sección de instalacións eléctricas se encargase a Tecnoloxía de 4º de ESO, ou das estruturas a de 2º, ten que ver directamente coa adecuación das diferentes tarefas do proxecto aos currículos das materias dos cursos e departamentos participan-

tes, facilitando ao profesorado a integración do proxecto dentro de cada materia e dotándoo de sentido non como algo extra (extraordinario, extracurricular, extraescolar) senón como integrante dun todo que dota o proxecto de sentido e importancia tanto para o profesorado como para o alumnado, integrándoo dentro da materia e das tarefas de clase.

En terceiro lugar, falamos de integración do centro. Cando xurdiu a idea na aula de Artes Escénicas, tiñamos claro que non queriamos que fose un proxecto só daquela aula, que tiña que ser sentido e participado como propio por todo o centro, dunha ou doutra maneira. Ofrecendo ideas ou traballo en momentos puntuais, ben sendo parte activa do proxecto, ben encargándose dalgunhas das tarefas do mesmo ou simplemente gozando do produto final como tal. Por iso as asembleas de coordinación eran públicas e abertas, comunicábase periodicamente o avance das diferentes accións ou simplemente se falaba nos corredores.

Por último, podemos falar de integrar o externo. E con isto falamos de integrar as familias, outros centros educativos da comarca e institucións coma o concello local. É importante que as familias se sintan parte do proxecto na medida na que sexa posible, desde a colaboración activa en parte das accións ata o simple e necesario apoio ás mesmas. Implicar o concello, os centros educativos da comarca e as familias, supuxo darlle importancia ao proxecto fóra das fronteiras do centro. Cando o que se fai dentro dos centros educativos traspasa as súas portas e se fai visible á comunidade inmediata dos participantes adquire automaticamente unha importancia e seriedade que provoca unha sinerxía que retroalimenta a acción. O que pode parecer insignificante dentro

dunha aula, adquire inmediatamente un status de importancia cando ten unha repercusión fóra da esfera do individuo, e non só polo efecto que pode supoñer o ser xulgado, senón tamén o ser valorado e recoñecido. E é precisamente ese recoñecemento o que actúa como combustible da acción, como elemento motivador que permite asumir responsabilidades e tomar conciencia do papel que cadaquén ten dentro do grupo, ou da sociedade se o queremos ver así.

DA COOPERACIÓN

Asemblea xeral, como teatro ou como proxecto, é en si unha acción de convivencia e cooperación. Polo explicado ata o momento sobra dicir que a integración de cada elemento nesta experiencia implica a cooperación e coordinación entre cada un deles. Cooperar entre cada sección, entre organismos, entre sectores diferentes da comunidade educativa, cooperar entre actores, músicos... Pero interesa afondar neste momento nas implicacións que a cooperación ten para o individuo e para o proxecto.

Quizá por riba de todo estea o sentimento de pertenza, sentirse partícipe e parte de algo, que ademais, como se apuntaba anteriormente, foi dotado de significado e de importancia non só para o individuo senón tamén para unha comunidade. A cooperación neste sentido permite ofrecer axuda a quen o precise de maneira que en todo momento alguén pode estar sentíndose útil ou sentíndose apoiado provocando unha sensación de conforto nos seus protagonistas, mantendo a sensación de que ninguén está só nisto, e aínda máis, de que todas as persoas son necesarias e que unhas precisan das outras de maneira irremediable.

Podemos falar de cooperación en pequenos grupos, posto que en cada sección de traballo as

tarefas realízanse de maneira grupal, ofrecendo cada individuo o seu traballo, coñecemento, ideas... e integrándose o profesorado como un elemento máis do equipo, perdendo o seu papel de profesor para ser simplemente un guía ou orientador. Pensemos por exemplo no traballo que realizan os actores para memorizar e escenificar un texto, e como entre todo o equipo de traballo se suman enerxías e esforzos para un obxectivo único.

Por outro lado, neste proxecto podemos falar de cooperación en gran grupo, temos máis de cen persoas traballando coordinadas e organizadas con diferentes roles, debendo nomearse coordinadoras e representantes. A magnitude do proxecto fai medrar exponencialmente a presión do grupo, e polo tanto o sentimento de responsabilidade, fallar nunha parte da cadea implica fallar a todo o grupo, así a presión do grupo funciona como elemento motivador e favorece o traballo da responsabilidade a nivel individual.

Tanto o teatro como actividade como *Asemblea xeral* en particular permiten crear, grazas ao cooperativismo, situacións de aprendizaxe colectivas, ou o que é o mesmo, integrar saberes individuais e adaptarse ás capacidades de cadaquén, e fa-

cendo tamén que o profesorado ou a familia, perdan a súa distinción para integrarse como un elemento máis do grupo, que achega ideas e traballo. O gran grupo e a especialización das tarefas fai que se manteña a motivación e a tensión ata o final, pois non é ata ese momento cando se coñece o resultado de todo o traballo feito de maneira parcial en cada sección. Alén disto, o compromiso e a responsabilidade, ou a falta deles, queda en evidencia en todo o proceso, axudando a tomar xuízos de valor e a exercer unha crítica razoada e xustificada.

DAS EMOCIÓN

Falar de teatro é falar de emoción, de crealas e de vivilas. Falar de teatro negro é falar de ilusión, de maxia, de soños, e falar de monicreques é falar do xogo, da esencia mesma do ser ancorada na infancia, é falar da sinceridade dos bonecos que nos axudan a ver o mundo como un xogo, e a vivilo e experimentalo vencendo os temores propios.

Dende o ensino parecemos ás veces esquecer este aspecto do ser humano que nos é tan propio, oculto moitas veces tras dos obxectivos, dos contidos, dos procedementos. E facer unha sociedade máis feliz, máis responsable e empática pasa necesariamente por aprender a

xestionar as emocións propias e ler nas emocións alleas.

Grazas ao teatro podemos non só experimentar emocións diferentes como actores senón tamén crealas nun espectador. A potencialidade do teatro neste sentido é incuestionable. Permite contar dentro da aula coa figura do *alter ego*, na que calquera pode transformarse encima dun escenario, supón unha ferramenta única para poñerse dunha forma inocua no papel da outra, da acosada, da acosadora, da débil ou da forte, da triste, da emocionada, da triunfadora... Posibilitáanos sentir e facer sentir sensacións que quizá nunca tiveramos a necesidade de cuestionarnos, experimentándoas, exteriorizándoas e verbalizándoas. As horas enriba dun escenario, as xornadas de ensaio, son á fin horas de convivencia nas que as emocións están presentes en todo momento, condicionadas e magnificadas pola tensión escénica, a presión do grupo, os medos propios, as inseguridades, a responsabilidade dunhas e a falta dela noutras, e todo isto fai que se creen situacións de conflito, que aprendemos a xestionar, a falar e a resolver. Pero tamén permiten, e isto é o máis

interesante, crear un vínculo especial ao poder compartir sentimentos comúns, sexan os que sexan, e que son fundamentais para o desenvolvemento do individuo como parte da sociedade e para a reafirmación da personalidade.

O teatro, de maneira inconsciente, ofrece os instrumentos para a normalización das relacións sociais entre individuos, independentemente da súa condición de madurez, sexan persoas adultas, adolescentes ou pequenas. Permite poñernos a todos no mesmo horizonte e, aínda que con papeis diferenciados, permite normalizar e naturalizar as relacións entre uns e outros.

DA SOCIALIZACIÓN

"Agora falo con xente coa que antes non falaba". "Vivimos na mesma rúa e levamos catro anos no instituto, pero nunca antes de agora viñemos falando de camiño á clase". "Hai xente coa que antes só me saudaba e agora podo contarlle o que me preocupa ou falar de máis cousas". "Sentíame moi ben porque cando tiñas algún problema ou dificultade con algunha cousa sempre había alguén que axudaba". "Gustoume sentir que non es-

taba soa e que había máis xente coma min". "Non imaxinaba que antes puidese facelo". "Todo o traballo que pasamos valeu para algo".

Cando rematou o proxecto e nos puxemos a falar sobre a experiencia cadaquén expuxo libremente o seu parecer. Testemuñas coma estas son polas que pagan a pena este tipo de proxectos, o *feedback* que se produce entre alumnado, profesorado e familia é tal que a diferenciación preestablecida que existe entre estes tres sectores desaparece para normalizarse, as relacións humanas van máis alá das relacións laborais ou académicas, pasan a converterse no que deberían ser, sen que iso presente un conflito para ningún dos sectores. Verifícase a relación humana como unha relación entre iguais, aínda que con roles diferentes, iso está claro, pero roles que cambian en función do papel que a cadaquén lle toque xogar nun momento e lugar determinados. *Asemblea xeral* permitiu que pasásemos moito tempo xuntos, compartindo esforzos, preocupacións, traballos, emocións... E finalmente permitiu que se establecesen escenarios para a socialización, entre o grupo e o exterior, na contorna inmediata ou en novos escenarios, por exemplo á hora de levar a obra a outros lugares. Todas e cada unha das accións desenvolvidas dentro do proxecto teñen unha lectura máis alá do contido, o procedemento e o currículo, unha lectura vinculada á formación do individuo como parte integrante da sociedade.

Cando, tras unha hora de espectáculo, o pano cae e volve a luz, a sensación é a de que posiblemente ningún, ningunha, sexamos xa exactamente como eramos antes de comezar. ■